INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

INNOVATSION TALABALAR AXBOROTNOMASI

https://innoworld.net

+998335668868

ILMIY JURNAL

JOURNALS MASTER LIST
ISSN
doi
zenodo
OpenAIRE
Academic Resource Index ResearchBib
Google Scholar
open access.nl

INNOVATSION TALABALAR AXBOROTNOMASI

3-JILD, 6-SON
2026

Jurnal quyidagi xalqaro bazalarda indekslanadi:

Google Scholar, doi digital object identifier, ResearchGate, zenodo, ADVANCED SCIENCE INDEX, OpenAIRE, Academic Resource Index ResearchBib, DRJI Directory of Research Journals Indexing

Ilmiy jurnalning rasmiy sayti:
www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

АФКОРИ АДАБӢ-ТАНҚИДӢ ВА ЭСТЕТИКӢ ДАР «ДОҒИСТОНИ МАН»-И РАСУЛ ҲАМЗАТОВ: ТАҲЛИЛИ ФАЛСАФӢ, ОНТОЛОГӢ ВА ШЕЪРШИНОСӢ

Муродуллаева Маърифат Файзиддин қизи
донишҷӯи курси 4-уми Институти забон ва фарҳанги халқҳои Осиёи Марказӣ (шӯъбаи тоҷикӣ) Донишгоҳи давлатии Самарқанд ба номи Шароф Рашидов

Аннотатсия: Мақолаи мазкур ба пажӯҳиши амиқи илмӣ ва фалсафӣ афкори адабӣ-танқидӣ ва эстетикии шоири барҷастаи асри XX Расул Ҳамзатов дар асари машҳури ӯ «Доғистони ман» бахшида шудааст. Дар таҳқиқот масъалаҳои моҳияти онтологии эҷод, масъулияти экзистенсиалии нависанда, нақши забони модарӣ ҳамчун макони ҳувиятсоз ва категорияи олии зебоишиносӣ, инчунин хронотопи кӯҳистон ҳамчун матритсаи фолклорӣ-асотирӣ дар нақди адабии муаллиф мавриди омӯзиши ҳамаҷониба қарор гирифтаанд.

Вожаҳои калидӣ: Расул Ҳамзатов, «Доғистони ман», эстетикаи адабӣ, нақди адабӣ, онтологияи забон, хронотопи кӯҳистон, масъулияти экзистенсиалии эҷодкор, манифести адабӣ, герменевтикаи матн.

Annotatsiya: Mazkur maqola XX asrning buyuk shoiri Rasul Hamzatovning mashhur "Mening Dog'istonim" asarida ifodalangan adabiy-tanqidiy va estetik qarashlarini chuqur ilmiy hamda falsafiy jihatdan tadqiq etishga bag'ishlangan. Tadqiqotda ijodning ontologik mohiyati, yozuvchining ekzistensial mas'uliyati, ona tilining shaxsiy va milliy o'zlikni shakllantiruvchi makon hamda oliy estetik kategoriya sifatidagi o'rni, shuningdek, muallif adabiy tanqidida tog'li hudud xronotopining folklor-mifologik matritsa sifatidagi ahamiyati har tomonlama o'rganilgan.

Kalid sõzlar: Rasul Hamzatov, "Mening Dog'istonim", adabiy estetika, adabiy tanqid, til ontologiyasi, tog'li makon-xronotopi, ijodkorning ekzistensial mas'uliyati, adabiy manifest, matn germenevtikasi.

Дар фазои адабиётшиносии ҷаҳонии асри XX, пайдоиши асари Расул Ҳамзатов «Доғистони ман» як падидаи беназири синкретӣ маҳсуб меёбад. Ин асар бо убури марзҳои жанрҳои анъанавӣ, дар худ унсурҳои автобиография, эссеи фалсафӣ, насри лирикӣ ва рисолаи адабӣ-танқидиро таҷассум намудааст. Аз нигоҳи назарияи полифонияи М. Бахтин, «Доғистони ман» асарест бисёрсадо, ки дар он овози муаллиф бо овозҳои хирадмандони мардумӣ, шоирони гузашта ва худи таърих ба ҳам омехтааст.

Таҳқиқи афкори эстетикӣ ва адабӣ-танқидии Расул Ҳамзатов дар шароити кунунии глобализатсия (ҷаҳонишавӣ), ки хатари маҳвшавии ҳувиятҳои миллии хурд ва стандартизатсияи фарҳангҳо ба миён омадааст, аҳамияти басо муҳими илмӣ ва амалӣ дорад. Ҳадафи мақолаи мазкур таҳлили сохторӣ ва герменевтикии он категорияҳои эстетикию танқидие мебошад, ки

Ҳамзатов барои баҳогузории чараёни адабӣ ва фалсафаи эҷод пешниҳод кардааст.

Моҳияти онтологии эҷод ва масъулияти экзистенсиалии нависанда. Дар меҳвари афкори танқидии Ҳамзатов масъалаи «рисолати сухан» ва «қарзи эҷодкор» қарор дорад. Ӯ дар «Доғистони ман» ба раванди эҷод на ҳамчун ба як шуғли фароғатӣ ё воситаи расидан ба шуҳрат, балки ҳамчун ба як амали шадиди экзистенсиалӣ (вуҷудӣ) ва масъулияти кайҳонӣ муносибат мекунад. Ҳамзатов падидаи «графомания» (нависандабозӣ) ва эҷодиёти хушку қолабиро шадидан маҳкум намуда, онро ба хиёнат ба виҷдони миллӣ баробар медонад.

Аз нуқтаи назари танқиди адабӣ, муаллиф муқобили догматизм ва штампҳои идеологӣ мебарояд. Ӯ бо истифода аз метафораҳои равшан таъкид мекунад, ки шеър бояд «дар оташи дарунӣ сӯзад» ва «бо хуни ҷигар навишта шавад». Дар эстетикаи ӯ, шоири ҳақиқӣ касест, ки дарди мардумро аз филтри рӯҳи худ мегузаронад. Адибе, ки аз решаҳои миллӣ ва сарчашмаҳои бумии худ канда шудааст, ба гумони Ҳамзатов, ба монанди чашмаи хушкидаест, ки ташнагии маънавии ҷомеаро шикаста наметавонад.

Забони модарӣ ҳамчун макони ҳувият ва категорияи олии зебоишиносӣ. Ибтидокортарин ва муҳимтарин кашфиёти эстетикии Расул Ҳамзатов дар ин асар – ин мақоми муқаддас бахшидан ба забони модарӣ мебошад. Забон дар консепсияи Ҳамзатов танҳо воситаи коммуникатсия (муошират) набуда, балки онтологияи ҳастӣ – яъне худи ҳастии миллат аст. Ифодаи машҳури ӯ: «Агар фардо забони ман бимирад, ман омодаам, ки имрӯз бимирам», як формулаи мукаммали ҳифзи ҳувият дар баробари фишорҳои ассимилятсионӣ мебошад.

Дар матни асари мазкур нақди адабӣ аз призмаи забоншиносии фалсафӣ гузаронида мешавад. Ҳамзатов исбот мекунад, ки ҳеҷ як асари бузурги бадеӣ наметавонад берун аз руҳияи забони модарӣ (бо тамоми нозукиҳо, оҳанг ва энергетикаи он) офарида шавад. Ҳар як забони кучак, аз ҷумла забони аварӣ, як кайҳони мустақили эстетикӣ аст. Ин бархӯрди ӯ, дар замони ҳукмронии қолабҳои идеологии Иттиҳоди Шӯравӣ, як даъвати ҷасурона барои эҳтиром ба рангорангии фарҳангӣ ва гуногуншаклии забонҳо маҳсуб мешуд.

Хронотопи кӯҳистон ва матритсаи фолклорӣ дар нақди адабӣ. Дар «Доғистони ман» фазо ва вақт (хронотоп) табиати муқаддас ва асотирӣ доранд. Эстетикаи Ҳамзатовро метавон «эстетикаи кӯҳистон» номид. Ӯ меъёрҳои нақди адабии худро на аз назарияҳои хушки китобӣ, балки аз ҳикмати зиндаи мардум, фолклор ва одоби кӯҳистонӣ (кодекси честӣ, намус) мегирад. Зарбулмасалҳо ва ривоятҳо дар асари ӯ ҳамчун аргументи қатъии эстетикӣ ва танқидӣ баромад мекунанд.

Рамзҳои бунёдӣ, аз қабили «Оташдон» (рамзи ваҳдат ва гармии маънавӣ), «Асп» (рамзи озодӣ ва илҳом) ва «Ханҷар» (рамзи шараф ва дифоъ аз арзишҳо) дар накди Ҳамзатов барои баҳогузории асарҳои адабӣ истифода мешаванд. Ӯ асарҳои адабиро бар асоси он арзёбӣ мекунад, ки оё онҳо гармии «оташдони миллӣ»-ро доранд ё на. Ҳамзатов формализми бемағз ва печидабаёнии сунъии баъзе нависандагони модернистро рад карда, ба «соддагии мураккаб» ва амиқии ҳикмати мардумӣ дар адабиёт бартарӣ медиҳад.

ХУЛОСА. Баррасии амиқи илмии «Доғистони ман»-и Расул Ҳамзатов имкон медиҳад, ки мо ба хулосаҳои зерини консептуалӣ бирасем:

1. «Доғистони ман» як манифести мукаммали эстетикӣ ва адабӣ-танқидӣ мебошад, ки дар он фалсафаи эҷод бо дарки экзистенсиалии масъулияти нависанда пайванд ёфтааст. Муаллиф адабиёти сохта ва аз мардум дурро шадидан маҳкум мекунад.
2. Забони модарӣ дар эстетикаи Ҳамзатов на танҳо василаи баёни афкор, балки худи мазмун, рӯҳ ва асоси онтологии пайдоиши ҳама гуна зебоӣ дар адабиёт аст.
3. Модели накди адабии Ҳамзатов бар пояи матритсаи фолклорӣ ва рамзҳои архетипии кӯҳистон устувор аст. Ӯ роҳи расидан ба адабиёти умумибашариро танҳо аз тариқи шинохт ва таҷассуми комили ҳувияти миллӣ (маҳаллӣ) мебинад.

Дар маҷмӯъ, афкори адабӣ ва эстетикии Расул Ҳамзатов аз доираи замони худ фаротар рафта, имрӯз низ ҳамчун меъёри баланди ахлоқӣ, миллӣ ва зебоишиносӣ барои адабиёти муосир хидмат менамояд.

РӮЙХАТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

1. Абдуллаев, К.Х. Эстетические взгляды Расула Гамзатова. — Махачкала: Дагучпедгиз, 1985. — 112 с.
2. Бахтин, М.М. Эстетика словесного творчества. — Москва: Искусство, 1979. — 424 с.
3. Гамзатов, Р. Мой Дагестан. — Москва: Художественная литература, 1972. — 350 с.
4. Капиева, Н.В. Жизнь и творчество Расула Гамзатова. — Москва: Советский писатель, 1979. — 320 с.
5. Ломидзе, Г.И. Национальное и интернациональное в советской литературе. — Москва: Наука, 1982. — 256 с.
6. Ҳамзатов, Р. Доғистони ман. (Тарҷумаи Фазлиддин Муҳаммадиев). — Душанбе: Ирфон, 1980. — 416 с.
7. Шакурӣ, М. Нигоҳе ба адабиёти асри XX. — Душанбе: Адиб, 2006. — 384 с.